

INTERNATIONAL
CONFERENCE

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY STUDIES AND SCIENTIFIC RESEARCH

 30
OKTOBER
2026

CERTIFICATE
to Each Author

Google Scholar
Indexing

Online
Publication

E-Conference

HELSINKI
FINLAND

CONFERENCE THEMES

- Social and Economic Sciences
- Exact and Natural Sciences
- Humanities and Philology
- Medicine and Pharmacy
- Information Technologies and Engineering
- Pedagogy and Modern Education
- Law and Public Administration
- Agriculture and Veterinary Sciences
- Architecture, Construction and Urban Studies
- Innovative Research and Interdisciplinary Studies

REGISTER NOW

intconf.online

INKLYUZIV TA'LIMDA IJTIMOY HAMKORLIKNING MAZMUNI VA AHAMIYATI

Oppoqxo'jayev Xojixuja Azimjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası assistent-o'qituvchisi

Abdullajonova Munisaxon Xayrullo qizi

Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi 401-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning tengdoshlari bilan ijtimoiy hamkorligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari, samarali metodlari va tashkiliy shart-sharoitlari yoritilgan. O'quvchilarning jamoaga moslashuvi, o'zaro muloqotga kirishishi, hamkorlikda faoliyat yuritishi hamda ijtimoiy munosabatlarda teng ishtirok etishini ta'minlash masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, hamkorlikda o'qitish, kichik guruhlarda ishlash, tengdoshlar ko'magi, jamoaviy loyihalar va ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish kabi pedagogik yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Inklyuziv ta'limda ijobiy ijtimoiy muhitni shakllantirish, o'qituvchi, maxsus pedagog, psixolog, logoped va ota-onalar hamkorligini yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, maxsus ehtiyojli o'quvchilar, ijtimoiy hamkorlik, tengdoshlar munosabati, ijtimoiy moslashuv, hamkorlikda o'qitish, tengdoshlar ko'magi, pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Zamonaviy ta'lim tizimida har bir bolaning individual imkoniyatlari, ta'lim ehtiyojlari va shaxsiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda sifatli ta'lim olishiga sharoit yaratish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi faqat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni umumta'lim muassasasiga jalb qilish bilan cheklanmaydi. Ularning ta'lim jarayonida faol qatnashishi, tengdoshlari bilan ijobiy munosabatlar o'rnatishi, o'zini jamoaning teng huquqli a'zosi sifatida his qilishi va ijtimoiy hayotda mustaqil ishtirok etishi uchun zarur sharoitlarni yaratishni ham nazarda tutadi.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishida tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki maktab muhiti bolaning nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallashi, balki muloqot qilish, o'z fikrini ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, o'zaro yordam ko'rsatish va jamoaviy mas'uliyatni his qilish kabi ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish makonidir.

Amaliyotda ayrim o'quvchilarning tengdoshlari bilan muloqotga kirishishida qiyinchiliklar, jamoaviy faoliyatdan chetda qolish, noto'g'ri tushunish, salbiy stereotiplar va tengdoshlar tomonidan qabul qilinmaslik holatlari kuzatilishi mumkin. Bunday holatlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, maktabga munosabati va ta'limdagi ishtirokiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud. Shu sababli inklyuziv sinfda ijtimoiy hamkorlikni maqsadli ravishda rivojlantirish, o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat, empatiya, bag'rikenglik va teng imkoniyatlar tamoyillarini mustahkamlash

zarur.

Ijtimoiy hamkorlik — bu o'quvchilarning umumiy maqsadga erishish yo'lida o'zaro muloqot qilishi, vazifalarni taqsimlashi, bir-birining fikrini tinglashi, zarur hollarda yordam ko'rsatishi va birgalikdagi faoliyat natijasi uchun mas'uliyatni his qilish jarayonidir. Inklyuziv ta'limda ushbu jarayon barcha o'quvchilarning individual imkoniyatlarini e'tirof etish va ularning jamoaviy hayotda faol qatnashishini ta'minlash bilan chambarchas bog'liq.

Ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishning asosiy pedagogik ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Birinchidan, o'quvchining muloqot ko'nikmalari rivojlanadi. O'quvchilar savol berish, javob qaytarish, suhbatni davom ettirish, o'z ehtiyojlarini ifodalash va boshqalarning fikrini tushunishga o'rganadilar.

Ikkinchidan, o'zaro qabul qilish va ijobiy munosabatlar shakllanadi. Tengdoshlari bilan muntazam hamkorlik qilgan bolalarda farqlarni tabiiy qabul qilish, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish va o'zaro yordam ko'rsatish imkoniyatlari kengayadi.

Uchinchidan, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi va mustaqilligi mustahkamlanadi. Jamoaviy faoliyatda muayyan vazifani bajarish, o'z hissasini qo'shish va natijani boshqalar bilan baham ko'rish o'quvchining o'z imkoniyatlarini anglashiga yordam beradi.

To'rtinchidan, sinf jamoasida psixologik xavfsizlik muhiti shakllanadi. Mazkur muhitda o'quvchilar xato qilishdan, savol berishdan yoki yordam so'rashdan qo'rqmaydi, kamsitish va masxara qilishga esa yo'l qo'yilmaydi.

Shu bilan birga, ijtimoiy hamkorlikni faqat bir sinfda o'qish yoki bir xil topshiriqni bajarish bilan tenglashtirish mumkin emas. Haqiqiy inklyuziya o'quvchining sinf hayotida mazmunli ishtirok etishi, uning fikri inobatga olinishi, tengdoshlari tomonidan qabul qilinishi va jamoaga tegishlilik hissini shakllantirishni ham talab qiladi.

Ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillar

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning tengdoshlari bilan munosabatlari bir qator o'zaro bog'liq omillar ta'sirida shakllanadi.

Individual xususiyatlar. O'quvchining muloqot usuli, nutqiy imkoniyatlari, hissiy holati, o'zini boshqarish ko'nikmalari va mustaqillik darajasi hamkorlik jarayoniga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli pedagog o'quvchining qiyinchiliklariga emas, balki mavjud imkoniyatlari va ehtiyojlariga tayangan holda ish olib borishi lozim.

Sinfidagi ijtimoiy-psixologik muhit. Tengdoshlarning munosabati, sinfdagi qabul qilingan qoidalar, o'zaro yordam an'analari va o'qituvchining xatti-harakatlari o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarning shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Pedagogik yondashuv. Topshiriqlarni o'quvchilarning imkoniyatlariga moslashtirish, guruhlarda hamkorlikni tashkil etish, muloqot uchun zarur vositalarni taqdim etish va har bir o'quvchiga faol rol berish ijtimoiy ishtirokni kuchaytiradi.

Oilaviy muhit. Oilada o'zaro hurmat, mustaqillik, muloqot va hamkorlikni qo'llab-quvvatlash bolaning tengdoshlari bilan munosabatlariga ijobiy ta'sir

ko'rsatishi mumkin. Ota-onalarning maktab bilan hamkorligi ham bu jarayonni izchil tashkil etishga yordam beradi.

Ta'lim muhitining qulayligi. Jismoniy to'siqlarning kamaytirilishi, axborotning tushunarli shaklda taqdim etilishi, muqobil kommunikatsiya vositalari va moslashtirilgan o'quv materiallaridan foydalanish o'quvchilarning jamoaviy faoliyatda qatnashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tengdoshlar bilan ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish metodlari

Inklyuziv sinfda ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish uchun o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatini rejalashtirish va har bir ishtirokchining mazmunli qatnashishini ta'minlash muhimdir.

Hamkorlikda o'qitish metodi.

Hamkorlikda o'qitishda o'quvchilar umumiy vazifani kichik guruhlarda bajaradilar. Guruh a'zolari o'z imkoniyatlariga mos rollarni bajarishi va umumiy natijaga hissa qo'shishi kerak. Masalan, bir guruhga "Inklyuziv maktab — do'stona muhit" mavzusida plakat tayyorlash topshirig'i beriladi. O'quvchilardan biri g'oyalarni taklif qiladi, ikkinchisi rasmlarni tanlaydi, boshqasi matn yozadi, yana biri taqdimot qiladi. Zaruratga qarab topshiriqlar moslashtiriladi.

Bunday yondashuv o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytiradi va har bir ishtirokchining hissasini e'tirof etish imkonini yaratadi. Bunda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchiga doimo yordam oluvchi rolini berishdan saqlanish lozim.

Tengdoshlar ko'magi.

Tengdoshlar ko'magi o'quvchilarning bir-biriga topshiriqni tushunish, o'quv materialidan foydalanish, maktab muhitida yo'nalish topish yoki muloqotga kirishishda ko'maklashishini anglatadi. Ushbu usul o'zaro yordam va mas'uliyatni rivojlantiradi.

Tengdoshlar ko'magi oldindan rejalashtirilishi, ixtiyoriy va o'zaro hurmatga asoslanishi zarur. Ko'mak ko'rsatuvchi o'quvchi maxsus pedagog o'rnini egallamasligi, yordam oluvchi o'quvchining mustaqil harakat qilish imkoniyati cheklanmasligi kerak. Imkon qadar o'quvchilar o'rtasida rollarni almashtirish va o'zaro yordamni ikki tomonlama tashkil etish maqsadga muvofiq.

Jamoaviy o'yinlar va ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish.

Rolli o'yinlar o'quvchilarga kundalik muloqot vaziyatlarini xavfsiz sharoitda mashq qilish imkonini beradi. Masalan, "Yangi sinfdoshni kutib olish", "Guruhga qo'shilish", "Yordam so'rash", "Kelishmovchilikni tinch hal qilish" kabi vaziyatlar asosida mashg'ulotlar tashkil etish mumkin.

O'yin jarayonida o'quvchilar salomlashish, navbat kutish, fikr bildirish, boshqalarning his-tuyg'ularini hisobga olish va kelishuvga erishish ko'nikmalarini mashq qiladilar. Topshiriqlar o'quvchilarning yoshi, kommunikativ imkoniyatlari va individual ehtiyojlariga moslashtirilishi kerak.

Jamoaviy loyihalar.

Umumiy maqsadga yo'naltirilgan loyihalar o'quvchilar o'rtasida tabiiy muloqot va hamkorlikni rivojlantiradi. Masalan, sinfda "Do'stona maktab qoidolari" loyihasi, "Hamma uchun qulay maktab" maketi yoki "Birgalikda muvaffaqiyatga erishamiz"

mavzusidagi taqdimot tashkil etilishi mumkin.

Loyihada har bir o'quvchining qobiliyatiga mos vazifa belgilanadi, biroq vazifalar o'quvchilarning imkoniyatlarini cheklovchi qat'iy tasnifga aylanmasligi lozim. O'quvchilar o'zlari tanlagan vazifalarni bajarish, bir-biridan o'rganish va natijani birgalikda taqdim etish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Ijtimoiy hikoyalar va vizual tayanchlar.

Ijtimoiy vaziyatlarni tushunishda qiyinchilikka duch keladigan ayrim o'quvchilar uchun qisqa ijtimoiy hikoyalar, rasmlar ketma-ketligi, belgilar, jadval va vizual eslatmalar foydali bo'lishi mumkin. Masalan, "Guruh ishida qatnashishning besh bosqichi" mavzusidagi vizual ko'rsatma o'quvchiga vazifaning ketma-ketligini tushunishga yordam beradi.

Bunday vositalar o'quvchining ehtiyojiga muvofiq tanlanishi, zarur bo'lsa, muqobil va qo'shimcha kommunikatsiya vositalari bilan to'ldirilishi lozim.

O'qituvchi va mutaxassislarning hamkorligi

Inklyuziv ta'lim sharoitida ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish faqat sinf o'qituvchisining vazifasi emas. Bu jarayonda maxsus pedagog, logoped, psixolog, maktab ma'muriyati va ota-onalar o'zaro muvofiqlashtirilgan faoliyat olib borishi zarur.

Sinf o'qituvchisi hamkorlikka asoslangan topshiriqlarni rejalashtiradi, sinf qoidalarini shakllantiradi va o'quvchilarning faol ishtirokini kuzatadi. Maxsus pedagog o'quv materiallari va topshiriqlarni individual ehtiyojlarga moslashtirishga ko'maklashadi. Logoped nutqiy muloqot, tushunish va fikrni ifodalash bilan bog'liq ehtiyojlar bo'yicha tavsiyalar beradi. Psixolog esa sinfdagi munosabatlarni, hissiy xavfsizlikni, nizolarni bartaraf etish va ijobiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi.

Ota-onalar bilan hamkorlik o'quvchining uy va maktabdagi ijtimoiy ko'nikmalarini izchil rivojlantirishga yordam beradi. Bunda bolaning shaxsiy ma'lumotlari va individual ehtiyojlari haqidagi axborot maxfiyligi saqlanishi, hamkorlik bolaning manfaatlari va qadr-qimmatiga asoslanishi lozim.

Ijtimoiy hamkorlik samaradorligini baholashda faqat bajarilgan topshiriqlar soni bilan cheklanib qolmaslik kerak. O'quvchining o'z tashabbusi bilan muloqotga kirishishi, guruhdagi qarorlarni qabul qilishda ishtiroki, yordam so'rashi yoki taklif qilishi, tengdoshlari bilan ijobiy munosabatlari ham hisobga olinishi lozim. Bunda bolaning roziligi, sha'ni va maxfiyligi himoya qilinadi; kuzatish natijalari uni tang'alash yoki boshqa o'quvchilar bilan salbiy taqqoslash uchun ishlatilmaydi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning tengdoshlari bilan ijtimoiy hamkorligini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash va barcha o'quvchilar uchun teng ishtirok imkoniyatlarini yaratishning muhim shartidir. Mazkur jarayon o'quvchilarni bir sinfdagi o'qitish bilangina cheklanmay, ular o'rtasida mazmunli muloqot, o'zaro hurmat, hamkorlik va jamoaga tegishlilik hissini shakllantirishni talab etadi.

1. Ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish inklyuziv ta'limning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

2. Hamkorlikda o'qitish, tengdoshlar ko'magi, jamoaviy loyihalar, rolli o'yinlar va vizual tayanchlar o'quvchilarning o'zaro muloqotini faollashtirish uchun qo'llanishi mumkin.

3. Har bir o'quvchiga guruh faoliyatida mazmunli rol berish, topshiriqlarni individual ehtiyojlarga moslashtirish va muloqot to'siqlarini kamaytirish muhim pedagogik shartlardir.

4. Sinf o'qituvchisi, maxsus pedagog, logoped, psixolog va ota-onalarning hamkorligi ijtimoiy ko'nikmalarni izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Ijtimoiy hamkorlik natijalarini baholashda o'quvchining faol ishtiroki, tashabbusi, o'zaro yordam ko'rsatishi va tengdoshlari bilan munosabatlarining sifati hisobga olinishi zarur.

Shunday qilib, inklyuziv ta'lim muhitida ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish tizimli, maqsadli va individual yondashuvga asoslangan pedagogik faoliyatni talab etadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda amaliy tadqiqotlar olib borish, ijtimoiy hamkorlikni baholash mezonlarini takomillashtirish hamda pedagoglar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish alohida ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York, 2006.

2. UNESCO. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Salamanca, Spain, 1994.

3. UNESCO. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO, 2017.

4. Booth, T., Ainscow, M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. 3rd ed. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.

5. Johnson, D. W., Johnson, R. T., Holubec, E. J. *Cooperation in the Classroom*. 7th ed. Edina, MN: Interaction Book Company, 2008.

6. Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.